

Győri László

A Hamburg–New York-i hajójárat

Tisztelt Uram, 1957-ben hazám Connecticut nevű óceánjáróján teljesítettem szolgálatot mint másodtiszt, írja a levél. Feladójának anyanyelve a helybelieké, az amerikaié, egyébre sohasem tett szert, annál az oknál fogva, amit mi, nem angolul élők, olyan keservesen tapasztalunk, tudniillik, hogy aki ezen a nyelven született a földre, annak az egész föld a birtoka, akinek meg nem, az sírjon, de csúnyán, hogy nem volt akkora szerencséje, a levelet tehát azon az egyetlen írja, amelyet ingyen sajtátított el egészen korán, úgy, hogy észre sem vette.

Tisztelt Uram, írja a másodtiszt, 1957-ben a Connecticuton teljesítettem szolgálatot, amelyet valamilyen oknál fogva, amelynek nyomára azonban sehogy sem tudtam rátalálni, a menetrend által megszabott időpontban nem indított el a kapitány, sőt határozottan visszatartott, látszólag minden külső ok nélkül, hiszen a hajó New Yorkból a legjobb erőben ért a kikötőbe, s a szokásos műszaki felülvizsgálat mindent rendben talált rajta. A szakemberek hamar végeztek vele, a kapitány azonban, bizonyos Jim Austen, aki szintén a legjobb erőben volt, élete delelőjén, amennyiben történetesen a kikötőbe való érkezés utáni napon töltötte be negyvenedik esztendejét, még arra is emlékszem, hétfő volt, amikor ünnepeltük, az ilyesmit szokatlan időkben nehezen felejt el az ember, a kis események is nagynak tűnnek, jelentékenyeknek, hogy úgy mondjam, túlnőnek önmagukon, valahogyan – bocsássa meg, hogy íróemberek dolgába ártom bele magam, akik a képzelet erejét kihasználva emelik fel a magasba a hétköznapiakat, de akkor, amikor csak a lassú, sivatag várakozás töltötte be az életünket –, valahogyan minden kis esemény különös fényt meg különös árnyékot kapott, olyan volt az egész, mintha déli tizenkét óra lenne, amikor a nap merőlegesen tűz, a sugarak mind-mind egy-egy a földre derékszögben, kilencven fokban leszűrt pálcák, nincs árnyékuk tehát, a pálca meg az árnyék egy és ugyanaz, de akkor megmagyarázhatatlan módon a déli órákban is hosszú árnyékot ejtettek a tárgyak. Először fel sem tűnt neki, írja a másodtiszt, akinek a nevét még nem tudom ide följegyezni, mivel az csak a levél alján fog megjelenni, ha egyáltalán el fogja árulni, hogy minek rögzítették, mivel különítették el ebben a földi létben, de miért ne álljon elő vele, egyelőre semmi okát sem látom, hogy eltitkolja. Kicsit gyerekes és zavaros ezzel a hosszúra nyúló déli árnyékkal, úgy látszik, öregkorára a hajdani kemény legény agya lágyulni kezd, jó, hogy az utolsó pillanatban még úgy-ahogy összeszedte magát. Először fel sem tűnt neki, közli, de később tudatos

figyelem alá vonta a rendellenes jelenséget, s meggyőződött róla, hogy a dolog ugyan fizikailag lehetetlen, a törvény, a fény egyenes vonalban való terjedésének törvénye azonban ama napokon a déli harangszó tájékán elájult, elvesztette az eszméletét, nem mintha akkora forróság uralkodott volna, hogy az idézte volna elő a vérapályt, a rossz vérellátást, nem, a szokásos, az évszaknak megfelelő volt a hőmérséklet, bármiféle kilengés, ingadozás nélkül, az eszméletvesztés azonban újra meg újra bekövetkezett, aztán minden további nélkül megszűnt.

Mondanom sem kell – írja –, hogy legnagyobb örömökre, hiszen jól tudtam, a türelmetlenség, a semmittevés, a képzelet rossz tréfája, olcsó bohócunka, ideje leszámolni vele, ideje nem érni rá egyetlen pillanatra sem. A hajó megmozdult, én is a helyemen álltam, kényes, nehéz művelet egy akkora ládával, mint a Connecticut, megmoccanni, olyan szűk helyen, mint a kikötőnek ez a Zokninak csúfolt része, yardról yardra arrébb csúszeni egyenesen, néhány fokkal balra, majd a következőkben néhány fokkal még mindig balra, azután teljes erőből, úgy, hogy recsegnek bele a bordák, tattal bemászni a Harisnyába, ugyanis azt a másik átok verte dokkot meg Harisnyának hívták. Csurgott rólunk a függőleges veríték, mire a helyünkre zökkentünk, de örültünk a verítéknek, végre történt valami. Ne haragudjon, egy fecsegő vénember nyújtja Önnek minél hosszabbra azt, ami a valóságban is hosszú volt. Fiatal voltam, harmincéves, otthon feleségem, gyerekem, fiam, s a hamburgi kikötőben, ebben a német tébolydában rohadtunk hetek óta. A matrózokkal naponta fölmosatták a padlót, a szakácsoktól mindig újabb meg újabb kreációkat követeltek, egy héten sem ismétlődhetett meg ugyanaz a menü, amit az előzőn szolgáltattak fel, agyvelejüket a végsőkig kifacsarták, amíg a hajó evett vagy emésztett, szakácskönyveket olvastak elzsibbadt pupillával szüntelenül, s ételneveket harsogtak föl-alá járkálva a tűzhelyek között: mézes halpите, lekváros tőkehal, borba fullasztott heringpástétom, magyaros éhomrakás, francia beleváló, ökörtérdsaláta, májas buzda, borjúszelet kínai falon, s amikor már berekedtek, föllázadtak: ham and eggs, ketchup, eggs and ham, tee, milk, Mcdonald's, susogták végső erejükkel. A hajóácsok rozsdát kalapáltak, a szent hajónaplóba kabarétréfákat kapart a másodkapitány, mert rádöbbsent, hogy eddig magába fojtotta a humort. Annyi kimenőnk volt, amennyi sem azelőtt, sem azután soha. Aki még nem szedte föl a maga tripperét, igyekezett minél gyorsabban fölpackolni, egy lánytól egy éjszaka nem biztos, hogy sikerül, jobb egyenesen kettővel kezdeni, az egyiknek csak adott egy kis trippert az Úristen, úgyszólván párosával szedte mindenki a lépcsőt, s görnyedve járult a doktor elé, abban a biztos tudatban, hogy még Hamburgban bekövetkezik a gyógyulás, de az is lehet, hogy újabb keringőre muszáj felkérni a trippert, s még azt is lesz idő elsimítani, írja a másodtiszt.

Március tizenötödikének hajnalán egy zászlónyél koppantotta meg kajütöm ablakát. A nyél után, mint egy bábszínpadon, egy lobogó vászon is fölemelkedett: három szín tolult föl egymás után, azt azonban már nem tudtam megállapítani, hogy a három elkülönült-e egymástól, három sáv emelkedett-e föl, vagy pedig egymásba voltak itatódva, amint azt sem, hogy a három hogyan követte egymást, egyáltalán függőlegesen-e vagy vízszintesen: a zöld, a vörös meg a fehér.

Azonkívül az egész hajó, az egész derék tengeri tárgy is kavalkádba lépett: egyik pillanatról a másikra hangözön borította el, s amint az első meghökkenés véget ért, s kissé megnyugodtam, megállapítottam, amennyire egyáltalán lehetséges volt, hogy a néptelen, a tétlen fedélzetsort emberek árasztották el, akik olyan nyelven léptek egymással kapcsolatba, amelynek idiómája előttem teljesen ismeretlen volt. A hangözön mindent elárasztott, azonban komor és vékony, korántsem harsogó szökőár módjára. Kiléptem az ajtón. Mogorva, szomorú, elkínzott, leszegett fejű embereket láttam, férfiakat, nőket, gyermekeket vegyest. – Kik maguk? – kérdeztem az egyik férfitől. A tömeg mélyéről válaszolt egy női hang az én saját anyanyelvemen, tűrhető akcentussal. – Aha, szóval úgy? – mormoltam. – Szóval ez az, amire vártunk! Erre várt a Connecticut! Jim Austen, a kapitány fölkiáltott: – Na, végre! Belevágunk! – Mibe? – kérdeztem. – Hát abba! – S elkiáltotta magát: – Mindent bele! Mutassuk meg az Istennek, milyen az Egyesült Államok lelke, a fenébe is!

A kapitány ellátott bennünket sok-sok ív papírral, egy üveg tintát is készenlétebe tétetett, s elhelyezkedtünk egy hosszú, keskeny asztalnál George-dzsal. – Nem bízhatom másokra. – Igenis, kapitány úr! A matrózok sorra terelték a tömeget, s elsőnek egy férfit pillantottam. A tolmács, az az illető hölgy a sűrűből hátulról, ott ült közöttünk, s meg kell adnom, igen hasznos, igen formás támaszunknak bizonyult. – Neve? – Válaszolt. – Hogy írja? Mire a férfi neve papírra került, eltelt jó öt perc, s ez így ment emberről emberre, névről névre, mert ez a nyelv irtózatossan messzire állt az angoltól, meg minden központi nyelvtől, a franciától, a spanyoltól, a némettől, egyáltalán minden civilizált nép nyelvétől, úgyhogy mire az utolsó ember, egy húszéves, ferde orrú fickó neve is papírra került, háromszor kelt föl és ment le a nap, vagyis nem egészen, hogy pontos legyen, fordítva: naplemente előtt, esti szürkületben írtam be a fickó nevét a lajstrom végére. A fickó vidáman nézegetett, úgy látszik, örök jókedvre hangolták az istenek, örök optimistának teremtette az Úr, mert amikor egy csillagot vettem a neve alá, jelezve, nincs tovább, föl kacagott, és azt kiáltotta: – Kanyec filma! – Mondanom sem kell, milyen zordan meredtünk rá, George egyenesen hátrahőkölt. A vidám fickó arcából kifutott a vér, csak most kapott észbe, hogy nem ideillő módon tréfálkozott, s hebegett-habogott valamit. A tolmáclány elpirult, azt se tudta, hogyan hozza helyre a meggondolatlan, ízetlen csíny, a végén azonban mi nevtünk a legjobban. – Te kis kanyec filma, jól megnevettettél bennünket. S tisztelegtünk.

Felálltunk, nyújtóztunk egyet, s betértünk a szalonba egy jó öreg whiskyre. Mind a ketten ismét szokásos teendőinkhez láttunk. Megérkezett a kikötői patkány, így neveztük azt a motoros bödögét, amely a Harisnyából az Északi-tenger harapós vizeire vitte a vásári sokadalomból a Connecticutot. Kivitt bennünket, levált előlünk, s mi orral neki a tajtékoknak! Belefúrtuk magunkat, a Connecticut sok vizet szorít ki, s ment minden a maga útján unalmasan, örökösen egyforma amplitúdóval, mégis azzal a belső feszültséggel, azzal a lélekben hevülő izgalommal, amely mindenha szükséges is odakint az óceánon. Maga a víz féken tartotta belső feszültségeit, a szerencsétlen menekülteknek igazán nem lehetett panaszuk

rá, nem toldotta meg azt a szenvedést, amely anélkül is eltöltötte őket szülőföldjük, szereteteik elvesztésével, a szülőföldével, amelyet mi amerikaiak is szoktunk hazának hívni emelkedettebb, lassúbb óráinkban, Pearl Harborjaink szomorú idején; elvesztették a hazát, amely jól-rosszul, inkább gonoszul bánt velük, mint édesen, s egy idegen, ismeretlen, járatlan világba tartottak, amely ugyan a mi nagy és szabad Egyesült Államunk, de nekik egyelőre csak zúzmarás, homályos ígéret, semmi egyéb. A bizalom tartja bennük a lelket, bár a kezdeti üres rosta, amely mi voltunk velük szemben, napról napra, mérföldről mérföldre megváltozott. Először a gyerekek vettek le bennünket a lábunkról, ők ütötték át először a kérget. Esküszöm, Uram, némelyik gézengúz már egészen tűrhetően gagyogott angolul, mire felbukkant a szegély.

Már bocsánat, de általában véve elég bűdösnek hatott az egész eleven rakomány, habár alig lötyönt egyet-egyet az óceán, a tengeri betegség úgy döntötte őket a korlátnak, mint a dominót. Úgy kóvályogtak, mint ősszel a légy, azonban a légy is belejön az őszbe, ha erős akarat él benne. Szavakra találtak, csipegetni kezdték az angolt, a régi nyelveleckék emlékei feltolultak, az emberi elménél még sincs ámulatra méltóbb.

Többek között egy héttagú család szorongott a Connecticuton, pátriárkája, a hetvenen felüli vén (soha nem felejttem el azt a méltóságteljesen csüngő két pulykabőnyét, igen, a két lecsüngő hajfürtöt, amely szüntelenül mutatta hitét) fiatalkorában Chicagóban töltött néhány esztendőt, s most ismét odakészült vinni sátoralja népét, de New Yorktól nem messze meghalt, noha már sejlett a szárazföld. Lévén, akinél könnyű helyen áll az ismerkedés, sokakkal összebarátkoztam, igazán kegyes volt az ég, ami az időjárást illeti, többekkel, egyebek közt a derűs húszéves fickóval, aki a pusztáról származott, s csikós volt otthon, betyár a Hortobágyon, ha ugyan igaz, hiszen örökké bolondozott. Kártya- és különböző leleményes, ördögien ügyes, szemképráztató bűvészműtávnnyal rukkolt elő, úgyhogy a végén rendszeresen fölléptettük a szalonban, még egy kis gázsit is kapott érte, nem csoda, hogy egyre vidámabban, egyre magabiztosabban uralta a maga kis birodalmát, önnön személyét. Úgyesen vágott bele aztán odabent, a szárazon a vajba, jól meg is tollasodott. Csak az utolsó tíz esztendőben vesztettem el a nyomát. Talán még él valahol, talán ismét hazatért Magyarországra, s újra csikós és betyár a Hortobágyon. Ami azonban már a történet vége.

Igen, akik miatt hetekig várakozott (legfelső helyről, szigorúan bizalmasan érkező parancsra, amely egyedül a kapitány titka volt) a Connecticut a Zokniban, a Harisnyában, azok az ötvenhatos őszi magyar kitörési kísérlet menekültejei voltak.

Addig, akár a többi tökfej amerikai, azt sem tudtam, hogy van egy Magyarország. Csak ekkor bukkant ki a száraz kontinens mélységes messzeségéből. Egy nagy lötyty volt Európának az a foltja az orosz birodalom árnyékában, jószerivel az egészeztől azt hittem, ha hittem egyáltalán, hiszen ki akarja hinni, ami

nem létezik neki, hogy az ott mind Oroszország. Hát nem! A szabadság eloldja az egésztől a részt, a rész kipirul, előnti az élet. Ez a filozófiám a szabadság mibenlétéről, amelyhez az Ön honfitársai juttatták el azon a Hamburg–New York-i úton a Connecticut óceánjárójának tökjei másodtisztjét.

Tisztelt Uram, azóta sok-sok év telt el, s most a lajstromot, az utasok névsorát, a nagy és dicsőséges Connecticut ezerkilencszázötvenhét márciusi utasainak névsorát, akiket a Connecticut Hamburgból egyenesen New Yorkba transzportált, van szerencsém Önnek mint az 1956-os magyar forradalom kutatóintézete tudományos igazgatójának mellékelten megküldeni, amely szerencsés utunk végén énmellém szegődött, a kapitány s a hatóság figyelme ugyanis pusztán az utasokra terjedt ki, a névsorra már nem, a mintegy négyszáz szerencsétlen menekült épp elég munkát adott azokban az órákban, amikor a Connecticut végre ismét a kikötőbe zökkent, új névsort állítottak föl, sokkal keményebbet: rubrikák öveztek minden egyes nevet, akár felnőttől, akár csecsemőről volt szó, a hamburgi névsor eljelentéktelenedett, így szegődött mellém abból a célból, hogy emlékül eltehessem, amit megtenni nem is késlekedtem.

Tisztelt Uram, most, hogy betöltöttem hetvenedik évemet, nem sok esélyt látok már arra, hogy bármi módon hasznát vegyem a Connecticut ötvenhét márciusi Hamburg–New York-i útja névsorának. Nem hajónaplót küldök Önnek, csak puszta utaslistát, egy száraz lajstromot, a sorsok sajnálatosan hiányoznak a nevek mellől: Agnes Csepregi, Ervin Csepregi, Joseph Csepregi, Margith Csepregi, Joseph Dorogi, Abraham Feldmayer, Eva Feldmayer, Fanny Feldmayer, Maximilian Feldmayer, Salamon Feldmayer, Samu Feldmayer, Siegfried Feldmayer, Laslo Hadházi, Michael Kerekes, Thomas Kiss, Alícia Kolláth, Bela Kovács, Steven Kovács, John Kovács, Mrs. Kovács, Tibor Kovács, Joseph Nagy, Joseph Pesti, és végül az örök húszéves, az ördögös Thomas Toth. Ötszázan voltak, alig valamivel kevesebben.

Kiváló tisztelettel Frank Harrison.